# Bidrag till historien om Gotland såsom hörande till drottning Christinas underhållsländer

---

## Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

### Bidrag

till

# Historien om Gotland

sâsom hörande till

**Drottning Christinas underhållsländer.**

---

**Academisk Afhandling**

som

med Philosophiska Facultetens samtycke

under inseende af

**Histor. Litt. och Archæol. Professorn**

DOCT. **JOH. HENR. SCHRÖDER**

Acad. Bibliothekarie, Præfect för Mynt-Cab., Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden, af Kongl. Danska Dannebrogs-Orden och af Kongl. Grekiska Frälsare-Orden, Ledamot af Kongl. Vitterh.-, Hist.- och Ant.-Acad. i Stockholm, Kongl. Vet-Societ. i Upsala, Kongl. Vet.-Sällsk. i Throndhlem, Kongl. Nederl. Institutet, Kongl. Nord. Fornskr.-Sällskapet och Isl. Litt.-Sällsk. i Köpenhamn, Archæol. Institut. i Rom, Antiquar. Societ. i Edinburg m. fl.

### för Philosophiska Graden

författad och utgifven

af


**GUSTAF LINDSTRÖM**

Burmeist. Stipend. of Gotlands Nation.

till offentlig granskning framställes

å Gustavianska Lärosalen den 30 Maj 1854.

p. v. t. f. m.

==================================

UPSALA, 1854.
C. A. LEFFLER Kongl. Akad. Boktryckare.

# Älskade Föräldrar

egnadt

af

*sonlig kärlek och tacksamhet.*

Att Gotlands medeltidshistoria, sammanfattad till ett helt, till följe af många samverkande omständigheter, skulle erbjuda händelser af högt intresse, derom har man länge varit ense och derom vittna äfven såväl de spridda bidrag dertill, hvari några författare behandlat vissa delar af densammaStrelow, Guthilandske Chronika. Kbnhvn 1633. — Wallin, Gothländska Samlingar. 2:ne del. — C. J. af Nordin, Dissert. Gothlandorum cum Suecis diversis temporibus conjunctionem adumbrans. Ups. 1832. — J. H. Schröder, de Visitationibus Episcoporum Lincopensium per Gothlandiam Ups. 1848. , som de historiska urkunder från denna tid, hvilka hittills i tryck blifvit utgifnaDiplomatarium Suec. Scriptores Rer. Suec. Med. Aevi. — Handl. rör. Skand. Hist. m. fl. .

Men att Gotlands häfder äfven under en yngre tid, från det landet 1524 bief med Danmark införlifvadt och allt framgent, framställa taflor af högt värde, det visa de handlingar rörande öns förvaltning och inre tillstånd, hvilka tid efter annan blifvit offentliggjordaC. J. Bergman, De Arce Wisbyensi. Diss. 1842. — Danskt Magazin på åtskilliga ställen. — Handl. rör. Skand. Historia. Del. 29.. Från medlet af 17:de århundradet härröra de handlingar, som här komma att framställas, hvilka, om de ock icke kunna i intresserikhet vara jemförliga med de nyssnämnda, dock må kunna få gälla såsom bidrag till belysandet af Gotlands inre tillstånd på den tid, då ön såsom underhållsprovins åt Drottn. Christina, till sitt moderland Sverige stod i ett så egendomligt, medelbart förhållande.

De i det följande anförda handlingar äro hemtade: dels från Riks-Archivet, dels från LandsContoiret i Wisby. I Riks-Archivet kunna upplysningar vinnas, utom från Riks-Registraturet, från Allmogens och Presterskapets på Gotland och Wisby stads ingifna klagomål och besvär, Kongl. Resolutioner deröfver, till Gotland nedsända Kongl. Commissioners instruktioner och berättelser, samt från åtskillige handlingar från den tid Carl X Gustaf såsom arfprins hade Gotland i förläning. Dessutom förekommaåtskilliga handlingar och Konungabref från Danska tiden, samt sednare tiders Landshöfdinge-bref och berättelser. LandsContoiret i Wisby förvarar ett Registratur eller en Brefbok för åren 1660—69 utgörande tvenne band in Folio och äro desse de äldsta, som der ännu finnas qvar, då både de föregående och en del af de efterföljande i någon på 17:de seclet härjande eldsvåda blifvit förstörda.

Sedan Gotland genom Brömsebrofreden 1645 blifvit återförenadt med Sverige, från hvilket det så ofta genom våld och orättvisa hade blifvit ryckt, blef en af den Svenska Regeringens första omsorger den, att så införlifva den återvunna ön med moderlandet, att den skulle blifva verkligen Svensk och alla Danska sympathier och förhållanden utrotas. Dessa hade så slagit rot, att flere årtionden efter freden förgingo, innan man kan säga att

Gotland var en verkligen Svensk provins. Och att det behöfdes tid att fullkomligt upprycka dem, faller af sig sjelft, när man besinnar den oafbrutna följd af öfver hundrade år, under hvilken de frodades. Det var hos Gotlands Presterskap, af hvilket flere medlemmar voro i Danmark födde, som de Danska sympathierna hade sitt starkaste stöd, och att genast undanskaffa dem, föll sig väl ej så lätt, isynnerhet då man betänker, att allmogen följde sina prester. I den första af de nedsände Commissionernas InstruktionDat. Stockholm den 6 April 1646. — R. Registr. fästar Regeringen sin uppmärksamhet vid detta förhållande och stadgar, för att få det undanröjdt, att Gotlänningar, som ville se sina barn i Svenska statens tjenst, skulle låta dem studera vid Svenska läroverk. Man brådskade icke med att efterkomma detta påbud och Drottningen visar sig i ett bref af 1648 till Landsh. Åke Hansson Ulfsparre missnöjd öfver att ungdomen på Gotland ej reste till Upsala eller Svenska skolor att studera. Språket med thy åtföljande nationella antipathier utgjorde kanhända härvid ett mäktigt hinder, ty Danskan fortfor länge att på Gotland vara de bildades språkUnder det att de första, från Presterskapet och Allmogen på Gotland till Regeringen inlemnade, besvärsskrifter merendels äro affattade på Danska, en och annan på Svenska, förekommer från en så sen tid som 1668 en i sitt slag anmärkningsvärd handling daterad af »Lundtzgaard (belägen i Westerhejde Socken) uppa thet allmäna Landzmöte på Gulland och dhett under Landzens Secret de 13 Maij 1668.» Såsom prof på det blandade språk på hvilket den är skrifven med tydligt bemödande och afsigt att det skulle vara Svenska tjenar följande: Ederss Kongelig Majestett komme wi udj allerstörste underdanigheett till Fode, medh denne ydmygelige supplication att dett wille udi Naade behage E. K. M. att forunde de fattige Inbyggare på Gulland en fri Marknad etc. Emedan såsom Presterskabet som Bönderna, under det danske Regimentett eij nogen Åhrlig Kriggz hiälp utgåfwo, utan widh Krigztijderne utgaffz Krigzhielp, som Silfwer Skatt kalles» etc. RiksArchiv.

Man kan ej med visshet säga, att Danska språket på Gotland upphörde att vara offentligt språk förr än mot slutet af 17:de Århundr. Superintendenten Stiernman fastställde genom ett påbud af den 15:de Juni 1687 att inga prester vidare fingo lof att predika på det Danska språket, undantagandes fem de äldste Presterna på Landet. Se Wallin Gotl. Saml.

För att befria Gotland från beskyllningarna att vara mindre Svenskt sinnadt sammanskref J. Neogard i sin Gautau Minning (1748) ett Capitel «om Gothlands förmenta falskhet och otrohet emot sin rätta öfverhet och Sveriges chrono.» Ännu så långt fram i tiderna ansåg en man ur det stånd, hvilket visat sig som mest Dansksinnadt, en vederläggning af dylika beskyllningar för nödvändig. . Man insåg då att man borde förstafhjelpa detta hinder, på det att sedermera de, som tagit kännedom om Svenska språket, skulle vara villigare till studier vid Svenska läroverk. I sammanhang med detta meddelas följande punkt i General Gouvern. Sewedh Bååths Resolution öfver Gouverneuren Lennart Ribbings inlemnade puncter, såsom ett bevis på huru detta syftes vinnande utgjorde ett föremål för styrelsens omtanke. I §. 11 heter det: «At ungdomen i deth Swenske Språket informerades och till then ända een Swänsk Skolemestare på Gotland förordnades, wore mycket wäl och gagneligit, men såsom Kongl. Maj:t och Kronan allena tillstår öfwer Kyrker och Skolor at disponera, så kan Hans Excell. dherutinnan intet resolvera; Elliest förmehnas och dhen på Gotlandh studerande ungdomen wara förbiudit wid andra Academier än som i Upsala at Studera, såwida dhe till några tienster uthi Sweriget willia befordrade blifwaLands-Contoirets i Wisby Registratur 1667. Fol. 118. .» H. Spegel berättar på ett ställe i sitt manuscript Rudera Gothlandica: När Herr Gouv. OhvecrantzOlivecrantz nämnes såsom General Gouverneur 1682. blef underrättad om then ringa lön som Scholæ tienarena hade, förmåtte han af Hennes Maj:t Drottn. Christina een ansenlig tillökning, hwarigenom mannu kan få lärde män från Sverige, som kunna wänja barnen wid Swenska språket, så wäl som underwisa them i audra nyttiga Vetenskaper.»

För att vinna sina afsigter med Gotlands omgestaltande enligt Svenska lagar och inrättningar, nedsände Regeringen CommitteradeInstruction och underrättelse hwarefter H. K. Mtt. will att dess tili Gottlandh förordnade Commissier Edel och Wälbördigh Åke Hansson Ulfsparre och K. Mtt. Secreter. Ehrligh och Wälbetrod Nils Ruth i samma deras commission rätta och regulera skole. Dat Stockholm d. 6 April 1646. — Året förut i Octob. hade Erik Ryning blifvit beordrad till Gotland att â Drottningens vägnar emottaga landet och låta inbyggarne svärja henne trohetsed. Han skulle liksom de nyssnämnde gifva akt uppå landets tillstånd och derom

afgifva berättelse. som skulle undersöka landets tillstând och ordna lagskipningen enligt Svenska förhållanden, i allt gående till väga med sans och försigtighet. Tyvärr saknas denna, den första Svenska Commissionens berättelse. Den första handling som omtalar landets inre tillstånd vid denna tid, är en berättelse om Gotland skrifven 1652Tryckt i Handl. rör. Skandinav. Hist. D. 29 pag. 363.. Detta år fick dåvarande Arfprinsen Carl Gustaf Gotland i förläning på samma vilkor som han förut fått Öland, att han väl ej hade jura Majestatica, men rätt att uppbära landets inkomster, möjligen med undantag af krigsgärdor. — Af de handlingar som just från denna tid på Riks-Archivet förvaras, visar sig emedlertid, att han med stort nit och omsorg följt förvaltningens gång på Gotland. De klagomål och besvärspunkter, som de olika stånden derstädes hade att inlemna till Regeringen gingo understundom genom Prinsens händer och sedan han inhemtat dem, framställdes de af honomSå finnes t. ex. af 1653 ürottn. Christinæ Resolution på de punkter H. K. H. Prins Carl Gustaf hafwer igenom sin Secret. Sylvium låtit inlefwerera och Kongl. M:t föreläsa. Lösa Handl. fr. Carl G:s tid i Riks-Arch. inför Drottningen. Han utgjorde här liksom en förespråkare inför Regenten för dennes undersåtare. Men då det ej är tillfälle att här vidare behandla Gotlands ställning under den tid, Carl Gustaf hade ett närmare inflytande på dess öden, måste vi fortgå till det egentliga föremålet för denna framställning. — Tillträdande regeringen 1654 lemnade Carl X Gustaf tili underhåll åt den afträdande Christina genom recessen af den 6 Juni s. â. bland andra provincer äfven dem, hvilka han nyss lemnat.Att Drottn. Christinas makt öfver underhâlls-pro- vincerna i sjelfva verket ej bief sä stor, den kunde bli, drog Svenska Regeringen försorg om. De enda punkter, hvari hennes sâ kallade undersâtare *) stodo i nâgon be- röring med benne, voro i afseende pâ utskylderna. Man tinner visserligen att Allmoge, Presterskap och Borgare pâ Gotland direkte tili henne stallt besvärsskrifter med anhâllan om ändring af fall, som egentligen tillkommo Svenska Regeringen att ombestyra. Men hon har da, âtminstone sâsom häudelsen var 1660, ") att dömma af resolutioner pâ nämnda stands inlagde punkter, uppfattat sin roll sâsom förinedlande och föresprakande inför Sven- ska regeringen, liksom Carl Gustaf gjort det förut. Man skulle kunna tycka att hennes rättighet att efter behag utnämna embetsmän inom underhâlls-provinserna kunde gifva anledning tili manga obehaghga yttringar af god- tycke och skäl tili förmodan att sa äfven varit händelsen saknas icke"*). Men â andra sidan finner man, att em- betsmännen hade ett stöd mot Drottningens godtycke att paräkna i Svenska Regeringen, som antÍDgen confirmerade dem i deras embeten, när de räkat ut för hennes misshag eller ock stundom mot hennes vetskap tillsatte sâdana -J-).

*) Se Kongl. M:t Resolution pâ Wisby stads inlagde puncter. Sthlm d. 22 Dec. 1660, deri hon talar till sine trogne undersâtare. Drottn. Christ. Alex. Registr. R.-Arch. **) Utom nyss eiterade Resolution finnes i Drottn. Christinae Alexan- drie Registratur af 1660, 1661, [det enda som afhenne efter 1654 finnes pâ R.Archivet i behâll] Resolution pâ Presterskapets begàran pâ Gottlandh. Dec. 1660; Resolution för Allmogen pâ Gottland d. 29 Dec. 1660. Iett bref af den 20 Dec. 1660 förordar hon hos KrigsCollegiet för Borger- skapet i Wisby, att det ej matte betungas med för myeket krigsfolk, eller med ej mera an som Calmar hade. "*) Se härom hos Archenholtz, Memoires de Christine, Tome III. p. 304, 312, 398, etc. angâende Seved Bââth. •j-) Sâsom ex. pâ första fallet kunna vi nänina Gouvemören öfver Gotland Lennart Ribbing, som oaktadt allt hvad Drottningen gjorde för att fa honom bort (... «pour Ribbing, il n'a rien à esperer de moi; car ses deportemens ne meritent aucune grace. Archenholtz Tom. III. p. 397 m. fl. stallen) d. 17:de Dec. 1668 erhöll Förmyndare-Regerin- gens stadfästelse pa sitt embête «ty hafwe wi för godt ansedt att än widare tilltroo edher Höfdingedömct Gâthlandh. » Registratur, i Wisby Lands-Contoir. Att embetsmän mot hennes vetskap blifvit tillsatte synes af följande ord i en instruction för Marquis del Monte 1672, dâ det heter, sedan förut talats om ovanan att ej lata embetsmännen bero af Drottningen, « Qu'ensuite de ceci le Bourgueinaître de Wisby Pierre Gro soit cassé, il avoit eté établi dans la Charge par le Roi sans la Patente de la Reine • Archenholtz, Tome III. p. 424.Om Gotlands tillstând vid denna tid när det bief underhallsprovins, halve vi ingen annan närmare under- rättelse än den berättelsen af 1652, samt en i Handl.rör. Skand. Hist. del. 29. införd Berättelse, uppsatt vid jord- ransakningen 1654, gifva vid handen. Af samma aider so m berättelsen af 1652 äro de handlingar, frân hvilka nedanföre stâende utdrag äro gjorda, visande samman- sättningen af förvaltningen pâ denna tid m. m. och der- före icke utan interesse *).

') Scholans stat utj Wijsby 1) Staden gifver ährlig tili scholan 150 d. silfm. haller dcssutom scholomästare med 2

lärare käst sängiar. 2) Lande contribuerar dertill 70 d. silfm. ss 220 — — Deraf Erk Skolemästare i lôn ahrlig 120 — — Superior Collega 60 — — Inferior Collega 40 — — ss 220 — — Anteckiiadt pâ ett löst ark i Convolutet Bref och Handl. rör. Gotland under CarГX G. 1652. RArchiv. — Gotlands stat upptager 1652 fôl- jande einbetsmän jemte deras afloning, -Gouvernören 5727 D., Presi- denten 300, Bookhâllaren 450, Stadssyndicus 200, Hanskrifvaren 200, LaiidzProphossen 200, Uthrijdaren 50, Skarprättaren 36. — Slâtis- staten. Hoppmannen 800, StadzMajoren 600, Predikanten 200, Slätz- skrifwaren 100, Waktmästaren 78, Snickaren 80, Murmästaren 100, Glasmästaren 60, Barberare 100, Skieppare 80, 6 Bätsmän 480 (?) — Clereciet Superintendenten 791, Skolstaten 1012, (märk skillnaden mellan denna och nyss anförda uppgift.) Sângedieknarne ¡ Slâtskyrckian 160, (Dcsse voro 4 st. skolgossar vid Wisby Schola, som allt ifrâu Danska tiden ätnjöto detta understöd mot det de biträdde vid sängen i Slotts- kapellet). Pâ ett annat förslag tili Gotlands stat 1652 (fr. Johannis 1652 til! Johannis 1653) upptages, utom ofvannämnde embetsmän, äf- ven följande: Befallningsman, 2 Häradsskrifvare, Lagläsare, Fogde- lidare, 80 Fjerdingsmän, 2 Skogvaktare, 2 Postbönder. — Artolleri- staten 1 Capitain, 1 Sergeant, 5 Constabler, 5 d:o i läran, 6 Handlan- gare, 1 Lädeinakare, 1 Гптпегтап, 1 Smedh. Guarnisonen 1 Capit. med 2 munsterpoikar, 1 Lieutn. med 1 munsterpojke, 1 Fendrick med 1 d:o, 1 Sergeant, 1 Feldvebel, 4 Underbefäl, 6 Corporaler, 3 Trum- slagare, 15 Underoffic. 170 gemene. Stallstaten 1 Beridare, 1 Foder- marsk, 1 Beridaredräng, 10 -Stooddrängar,' 1 Hofslagare, 1 Smedh- dräng. Dessutom särsldld stat för «Closter Ladugârd.» Frân samma Kr förekommer ock «Kort Förslagh uppâ Gottlands Intrader, och Be- hallningen när utgifter äro afdragne. » Man ser deraf att inkomst- punkterna voro: -Opbörden 31,563 Dal. Silfm. Stoore SiöTullen 15ДЮ — — SmâTuller och Accis 8,000 — — 54,563. Behâllningcn upptages tili 22,885 Dal. Silfm.Dels Carl X Gustafs krig, soin gjorde att peuningo- remisserna frân Sverige till Christina tidvis uteblefvo, dels och troligtvis mest Drottningens eget slösandö lef- uadssätt, förorsakade att hennes penningeangelägenheter kommo i stör oreda och att bristen pâ medel allt mera tilltog. Det var dâ som hon, pâ utresan frân sitt första besök i Sverige efter thronafsägelsen, i Hamburg 1661, ât den rike juden Manuel Texeira uppdrog förvaltningen och bestyret med alla sina penuingeangelägenheter °). Fian denna tid förekomma i Wisby LandsContoirs registratur isynnerhet för âren 1661—66 täta uppmaningar frán Te- xeira om penningeremisser, och om länge dröjdes med sâda- na, kommo bref frân. Drottn. med skarpa föreställningar tili den felande **). Men inkomsterna fran Gotland kommo icke dess mindre allt mer och mer oordentligt, sâ att re- stantier för fiera âr uppstodo. Pâ nâgra ord i ett bref af 1668 ***) synes det, att Drottn. ansett Gouv. öfver Got- land Ribbing sâsom orsakande denna oreda i redovisnin- gen af penningemedlen. Det är väl inöjligt att han ge- Se convoi. Bief och Handlingar rör. Gotl. under Tari X Gustafs tid. Riks-Arch.

I sammanhang med detta anfores nedanstâende ur en ai'Hr Prases frän Rom ur Vaticanska Bibliotheket hemförd afskrift af en handling kailad: Summa Summarum pâ Gothlands jordbok, sâdan den upp- g'ordes och godkändes af vederhörande deputerade d. 8 Maij 1654. — emmantalet i de särskilda Tingen utgjorde som följer: Hobors Tingh 87;, Eiste T. 49;, Eke Ï. 38;}, Hablinge T. 86;, Hemsze T. 64|, Bursz T 76T',, Garde T. 68;, Krâklinge T. 62,',, Liina T. 60;, Halle T. 59;, Heyde T. 80;, Bande T. 72}, Stenkumbla T. 71;, DedeT.36, Endre T. 47}, Broo T. 42;, Lummelundi T. 40;, Blills T. 61;, Forsza T. 49;, Ruthe T. 91;. Summa 1246 Hemman. Enligt sednaste upp- gifter utgör hemmantalet pä Gotland 2,262^ bade förmedlade och oförmedlade. Se Landsh.-Embet. pâ Gotl. Berättelse 1853.

*) Fryxells Berättelser ur Svenska Hist. lOule Del. p. 281. *") Se ett sädant bref till Hoppmanneu Arfvidh Davisson Hamborg d. 21 Juni , •j—j^jr- 1666. LandsCont. i Wisby Reg. Det var tili demie Davis- son som alla Texeiras bref om penningeremisser voro ställda. Han kallas Hoppman (äfven Hauptman, Capitaine) öfver Gotland och Oland och emottog dessutom order bäde frán General-Gouv.ochGouver- nören. De sista brefven tili honom äro af 1666 och sedan den tiden nämnes ej vidare nägon Hoppman. •**) J'ai reussi à remédier à plusieurs desordres qu'on avoit com- mises dans le Contract d'Oscl et de Gottland. J'ai encore deposé les Gouverneurs de ces deux Provinces, car leur comportement m'a ob- ligé à cette resolution— — Arch. Mem. d. Christ. Tome III. Vi haf- va ofvan nämndt hum litet detta afsätlningsförsök lyckades.nom bristande eftersyn pà underordnade uppbördsmäu *) varit orsak dertill, men emedlerlid bief han vid sitt em- bête bibehâllen, oaktadt allt hvad

Drottningen gjorde tor att fâ honom aflägsnad. På det hon nu skulle fâ ut nämnda restantier och fâ finaneeväsendct ordnadt sâval pâ Gotland som pâ Osel, hvarest förhallandet synes hafva varit detsamina, gaf hon dessa begge provincer i arrende pâ 15 ârs tid at Handeismannen i Stockholm Jacob Momma ") som 1669 jemte sin broder adlades under namnet Reenstierna. Vi hafva tyvärr icke varit i stand att erhalla sjelfva con- tractet öfver arrendet, men skola försöka att genom an- dra handlingars meddelande, visa betydelsen af den makt som Momma genom arrendet erhöll pâ Gotland. Genom hans borgesmäns förbindelseskrift ser man, att contractet med honom blifvit upprättadt d. 27 Mars 1667 genom Drottningens fullmägtige: Gen. Gouv. Seved Baath och Capitainen öfver Drottn:s Lifgarde Signor Lorenzo Adami. Vi anföra här följande document, som i ätskilligt bely- ser beskaifenheten af Arrende-Contractet: Hennes Maj:ts declaration öfver slutne Arrende-Contract medh Jacob Momma pâ dess Province Gottlandh.

1) Samtycker wähl H. K. M:t att Jacob Momma uthi 1 Art. pretenderade dispositionen öfwer LandtRäntorne hafwer, sâ ock öfwer Tull och Acciserne sampt hwadh deraf dependerar; men Confiscationerna, Saaköhren, Hamp- nepenningen och alla andra regalier skola H. K. M:t och ingen annan tili godo komma: dock bewillier H. EL M. (att ?) Momman deröfwer à parte tracterar medh H. K. M:z betiänte om en wiss summa penningar, att thy Ahr frân Ahr häruthi Hamburgh erläggia.

2) Contenterar sigh wähl H. K. M:t att jämpte Mom- mans controleur och sä den uti 4 Art. accorderade con- troleur förblifwer, som af H. K. M. dependerar, och uppâ dess interesser sampt hwad elliest förefaller, noga acht hafwa skall. Men sâ skall densamma, äfwensom de andre H. K. M:z betiänte af Momman ahrligen belöhnas.

*) Sä nämnes i handlingar for 1669 Fogden Per Larssons Restan- tier som ansenliga. **) Oland synes äfven hafva varit lemnadt i arrende ät Momma att dömma af ett bref af d. 29 Oct 1668 i Mem. de Christine Tom. Ш. p. 331. Angâende Momma se Stjerumaus Adels-Matrikel Tom. I. pag. 619. Stamfadren var Dansk Köpman Henrik Momma eller Mumma som tili Sverige inkom 1564—1584.3) Hwad elliest i den 9 Art. afhaudlat älir om re- stantierna, sâ refeTerar sig H. K. M. pâ dess sidsta skrif- welser och resolutioner till Gen. Gouv. näm'oligen att häröfver een ordentlig liquidation halles och sedhan Mom- man medh H. K. M:z Minister tracterar om ett wisst quanto, som thy eller dess Resident Teyxeira här i Ham- burg âhrligen uthi wisse Terminer ärläggias, eller at samma restantier efter handen af dess betiänte infordras: men hwad 1666 âhrs räntor widhkommer skola dee för- uth af Allmogen infordras, förrän Momman 1667 âhrs rän- tor opbäär eller at han ocksâ een wiss Summa Penningar medh H. K. M:tz betiänte accorderar, som deremot thy ofehlbarlig hijt âth Hamburg genast remitieras, efter dess föruthan nogsampt wetterligit âhr. huadh första halfwa âhret opbäres hör tili nästframfarne âhretz intrader, Sâ frampt och Momman allareda nâgot af dessa räntor tili sigh tagit hade, skall sâdant H. K. M:t godtgiöras af dee första medel som för 1667 inkomma. Hamburg den(?) Sept. 1667. Christina Alexandra. L. S.

Vi finna häraf att Momma ej ägde att uppbära alla medel, utan att nâgra i l:sta punkten nämnda direkt tili Drottn. ingingo. Dessutom synes häraf, hvilket äfven ett bref frân Seved Bââth till L. Ribbing bestyrker, att Tull- betjeningen helt och hâllet berodde af Momma, liksom vi längre ner skola fâ se, att äfven andra underordnade tjenstemän, som hade med uppbörden att göra, voro un- der hans disposition.

Nâgra mânader efter contractets afslutande samman- kallades allmogen pâ Gotland häradsvis, för att höras öf- ver vissa punkter, behandlande sättet för skattens utgö- rande o. d. De förvarade protocollerna öfver dessa mo- ten aro i det närmaste lika för alla härader och ur ett sâdant meddelas följande utdrag:

«Anno 1667 d. 29 Juni woro menige man af Hejde, Stenkumla och Banda Tingh sammankallade uti Ringume och Mästerby sockn och Banda Tingh da angafs för me- nige Tingsmännerna at Henn. K. M:t hafwer nâdigst täekts Gotlandh updraga uthi Arrende till Ährbahr och förnem handelsman Hr Jacob Momma uthi Stockholm elfter dess Contracts lydelse och bief H. K. M:tz fullmagt för all- mogen puclicerat hwarelfter menige man mâste sig höör- sambligen att efterrätta och regulera. Sedan proponera-des effterskrefne puncter. 1. Tillfrâgades Allmosen pâ hwad satt the kunna therass skatt urgöra, medan man förnimmer här â landet penningebrist wara, swarades skulle utgöra med perzedlar och Träwirke theras. 2. Ut- lofwade Jac. Momma 'at wilja ahoga draga att AUmogen skola bliffwa wedh macht hâlldne och conserverad med Salit. 3. Emedan H. K. M:t hafwer nâdigst

Gottlandh i arrende gifwit" skulle Momma veta hvars och ens inkom- ster och förmögenhet. 4. Proponerade M. att taga tjära i stallet för deras skatt och skjutspenningar. 5. Likale- des trävirke i stallet för skatt. 6. "Hr J. Momma äskade att alhnogen godwilligh theras skatt ifrân sigh lefwereras (lefwerera skulle?) pâ thet att han kan uthan skada kom- ma." 8. Allmogen skulle ej skjutsa utan för pengar. 9. Besvärade Allmogen sig öfver Borgerskapet i Wisby, att borgarena begära för 1 Tunna Salt 16 dal. 8 m:lt M. lofvade Salt för 9 daler. 10. Allmogen begärde att ham- narna matte blifva i makt med seglation*).

Den 3 Juli hölls sammankomst med Burs, Garde, Hamre och Habhnge Ting och anmärkes der följande punkt: "Formantes dess (Drottningens?) betiänte, at dhe throligh, ährligh och uprichteligen theras ämbete förestâ, sä wist Hr J. Momma them will maintenera wed theras tienster.

Misshälligheter mellan Momma, som i vissa fall ägde mera makt än som kunde vara nyttigt att en enskildt hade, och Gotlänningarne kunde ej uteblifva och tvistig- heter med thy ätföljande klagomâl, ställde tili Gouver- nören, mindre frân Allmogens än frân Borgerskapets i Wisby sida, förspordes snart. Sâ klagade skattebönderna i Kräklinge ting deröfver, att Momma skulle hafva tvun- git dem att utan betalning forsla sägstockar 3 mils väg, och vidare att han med pantning straffat flere af de skjuts- skyldige pâ Ostergarn, oaktadt de med skjutshästar der- sammastädes sig infunnit hade. Af den ton af makt och myndighet, hvarmed han aíFattat sina skrifvelser, kan man taga anledning tro, det dylika klagomâl öfver egenmäktiga handlingar ej varit alldeles ogrundade. Sâsom prof pà hans skrifsätt anföra vi följande bref: Clostret a dij 16 Junii 1668.

Efter som iagh medh heele mitt huusholldh och an- nat medföllie här tili Clostret ankommen ähr och ähr

* Lands-Cont. Registr. 1667. Fol. 62-75. ") Ibid.sammastädes sinnadher nágon tijdli att förblifwa, dy be- falleslTingdomaren härmedh att han vville utj detTinget Landzgewalldigeren Lars Masson anordnandes warder tili seya böndharne att the medh näät och den redskap som tili Harejachten nödige ähro, tinnas beredde och lydige tili Jachten, när dhe af LandsGevv. dhertill fordradhe blifwa, sâdant i weete edher tili att efterrätta härmedh eder Gudi befaller. datum ut supra. J. Momma "). ,

Oväntadt kunde man dock tycka motstândet mot Momma vara frân ett hall, som i hög grad berodde af honom, nemligen frân de underordnade embetsmännen. Det heter nemligen i ett Drottningens bref af Hamburg d. # Dec. 1667 "Eftersom H. K. M:t informerad är det dess betiänte sig opponera att Momman afträda dhe hemman som dee antingen sielf for sig upptagett eller af H. K. M:tz Gen. Gouv under särdeles friheter niuta; sâ resolverar H. M:t ytterligare att alia sâdana concessioner upphäfne äro och Monuna fullkomlig tillstând gifvva att äfwen häruthinnan göra och lata hwad honom behaga kan." *).

Men de, med hvilka Momma mest lag i delo, voro Borgerskapet i Wisby och Gouvernören Ribbing, till hvil- ken detta med klagomâlen vände sig. Ribbing och M. synas hafva varit i nägon missämja för Wisborgs Ladu- gârdsarrende som R. innehade, men hvilket M. vid sin ankörnst förhöjde för honom "). Borgarnes klagomâl stödde sig mest pâ intrâng, som Momma skulle ha giort i deras handel, derigenom att han höll nederlag af varor, isynnerhet sait, pâ Slite och Kapellshamn. Dâ nu Gouv. Ribbing skulle afhjelpa dessa klagomâl, tog han till me- del, som förtörnade M. Han lät sätta Stadens las för Mommas saltbodar, samt confiscerade ett parti tjära, som Momma tänkte frân Capellshamn utföra. Momma vände sig nu med sina klagomâl till Drottningen, under det att Gouvernören vände sig tili Gen. Gouv. med förfrâgan om huru han skulle förhälla sig. Drottn:s svar till M. är hâllet i en häftig ton mot Ribbing. Deraf finnes i Lands- Contoiret i Wisby "Extract af Henn. K. M:tz Allernâdigste afgângne Resolution för Administratorn Hr Jacob Momma, de dato Hamburg 10 (20) Oct. Anuo 1668.

•) Lands-Cont. i Wisby Reg. Fol. 117. ") Se Cit. Registr. Sren 1667, 68.4) Förnimmer H. K. M:t helt onâdigt att Gouv. Ribbing sigh skall hafwa understâdt att uthan H. K. M:tz consens mindre med des wett eller ringaste communication sig tillinäta Tiâgot Dominium öfver Mommaii eller hwadh lionom tillhörer, I dät han uthan skiäl och allenast af Passion, I Mommans frânvvahro sequesterat och lââs sättia la tit, for dee bodar och den Egendom som han uppâ Provincierna effter sigh lämbnathafwer, alldeles medhwillkor af H. K. M:z onâdhe och största straff, förbiudande sàdane prsesumptioner för kommande tijder"). Gen. Gouv. Bar. Sev. Bââths Resolution öfver

Ribbings inlemnade puncter visar i âtskilligt beskaffenheten af Ms. arrende. 2)«Sasom Hr Jacob M. i föllie af Coutractet tillâtes frie Disposi- tioner öfwer alle betiänte som med nâgre opbörder hafwa [att] beställa sâ att han efter Contractets lydelse kan bâdhe af och tillsättia, sâ förblifwer icke destomindre för deth öfriga dispositionell sä wida deth Provinciens affaires i een eller annan mâtto toucherar, sâ hedanefter som här- till hos Gouv. och hafwer han medh flijt derhän att see att ingen emoot skiäl oförrätt tilfogat warder. 3) Mom- ma far hafwa en fullmächtig widh âhrliga jordransakuin- garne. 4) Alla twistigheter som förefalla det ware sigh om Intraderna eller elliest, böra af Gouvernören eher Häradshöfdingen decideras och remedieras. 5) Superin- tendenten skall hafwa inspectionen öfwer Kyrkior, Skolor och Hospitalets inkomster. 8) De betiänte som medh nagra opbörder hafwa at giöra dependerá fuller sa widha deth räntorna angar af M., men dher elliest pâ H..K. M:t wägnar nâgot kunde förefalla dem att biuda och befalla sâ skola de sig icke wägra i sâ mâtto Gouvernörens ordre att i lika mâtto hörsambligen lyda. 9) Aldenstund Hans Excell. förmodhar, at Hr M. gerna seer det Posten ifrán Staden Wisby altid med flit spedieras, sâ remitterar och Hans Excell. tili honom oт han bonden uthi Koparfve i Stenkumla Ting samina Gârds ränta, för deth han Posten altidh tili Klinte hampn befordrar, âtniuta *)

Carl KL s Förmyndare funno slutligen för godt, när RiksRâdet Gustaf Kurck 1669 blef utnämnd tili General Gouv. öfver underhâllsprovincerna, att sätta honom i spetsen för_en Commission, som skulle undersöka ställ- ningen pá Osel, Gotland och Oland, afhjelpa uppkomna oredor m. m. Det tyckes vid denna tid hafva varit Re-

•) LandsCont. Reg. Fol. 210. ") Ibid. Fol. 118.geringens fulla allvar att frântaga Drottn. Christina all forvaïtning öfver underliâlls länderna. Ty det h eter i in- ledningen till Gen. Gouv. Kurcks Instruction: "Sâsom Kongl. M:t hafwer af wisse skääl och motiver for gott funnit at taga administration af H. K. M:t Drottn. Chri- stina? underhâldz lander till sigh."... Men det mäste all- drig hafva kommit till verkställighet.

Bland punkter som förekomina i Commissionens in- struction *) nämna vi: 7) Sâsom Gottlandh oeh Osel nu are under wisse arrender och Rijkzens Ständer hafwe pâ sidste, Rijkzdagh hâllit sâdane arrender af hele provincier i fâ personers händer wara nâgot betänkelige, Kongl. M:t och therhoos icke kan weta om dhe samma kunna wara landet tili nâgon skada, synnerligen medh Nederlagh af âthskillige wahror tili handele och wandele afsaknad för Inwânarne. sâ will Kongl. M:t att Herr. Commise, uthi denna Ransakningen ock ibland annat härpä reflectera, pâ det K. M:t ma igenom them kunna blifwa behörligen underrättat om denne saken och sâ myckit bättre fatta theröfwer ett wist sluut"

Följer nu i ordningen att ur sjelfva Commissions- berättelsen ") anföra punkter, som äro af intresse tili be- lysandet af Gotlands tillstând vid denna tid. Sedan Com- missarierna ankommit tili landet lato de uppsätta tvenne memorialer, ett «för Gouv. Linnard Ribbing och thet an- dra för Wisby Stadz Magistrat, föruthan behörige noti- fication om vâr ankörnst .... imedlertijdh och medhan medh swaren drögdes inkommo Landzens Fullmechtige, hwilke sâ uppâ sijne som Presterskapetz wegnar, sedan the nâgre dagar sins emillan consulterat hadhe, hoos oss âtskilliga beswärspuncter inladhe, them wij för war afreesa, medh tienlige resolutioner .... beswaradhe. » Bland desse punkter märkas « 2) Beder Landtmannen underdânigst om nâgon moderation i uth tullens förhöijning, pâ Tiera,

') Instruction hwar effter Kongl. Maj:t will att den Ransakning som uthi Heimes M:t Drâttn. Christinae underhäldz länder ärplaciderat att, hallas mâ blifwa anstält oeh förrättat. Giffwen i RadCamm. pâ Stockholms Slott d. 28 April 1669. Riks.Reg. Fol. 791. Commissarier utom Kurck, woio KammarRâdet Hindrik Falkenberg och Assesorn "Yälborne Ev\k Rosenhollm. **) Berättelsenia öfver denna Commissions atgöranden pâ Osel, Gotland och Oland föi-varas pâ Riks-Archivet, tillsammans jemte bila- gor inbundne uti en volum.Bielckar, Weedh, Breder, slijp- och Kalcksten, sampt smà bester skie mâtte.

1. Hwadh Landzens tillstând i gemeen ahugâr be- finnes thet af sâ godh beskaifenheet at wij näpligentroo thet nâgon E. K. M:t Provincier sâdanne tillfälle hafwa till sijae âhrlige uthskyllers erleggiande och sin egen förmögenheet att befordra än äfwen thetta Gottlandh, ty först är sielfwa jorden mestedeels godh occ bördigh nogn, fastän pâ somblige ohrter bade till Aker och Ang nâgot swagare lägenheeter finnes och hwadh som ther uthi Sädh wäxer är strijdt och graset mycket mustigt, ändoch att sâdane ägor till Hemmanen ähre störste deelen

icke sâ widlöftige som thee uthi andra Landzorter gàrder tillagde wara pläga. 2. Finnes uthi Landet skiöön och stoor boo- skap i gemeen som sitt godhe werdhe medh sigh förer, sâ och en stoor quantitet af Faár, ther af een deel heela winteren igenoin sigh uthe pá marken föda mâste, att nâgre bonder berättas äga tili 1000 st. Fâär och än ther öfwer. 3. Hafwe inbyggierne gâtt Fijske medh Strömming 'och Torsk, thesslijkest och Skielefângh. 4. Een stoor myckenheet Skough, hwilken them till âthskillige nyttighee- ter och penningars anskaffande tiäner, elfter som intet pâ trädet är, hwilcket icke tili gagn giöras kan, ty när trä- det fälles kan Landtmannen siälfwe stâcken försällia wedh Landthampnen till thee fremmandhe ahntingen uthi (?) för bielke eller för timber, eller och then söndersága lata och bräderna föryttra, qwistarne sampt Toppen af trädet kun- ne brennas tili Kahl och föras tili Maasugnen och Järn- bruket *) som ther uti Landet ähr... och af sielfwa stub- ben och rooten brennes then bästa tiära therföre och Gottlands Tiäran uthi ett temmeligit prijs ännu halles. 5) beståâr största dehlen af landet uthi kalkberg som Landtmannen altijdh tili Penningar giöra kan när then fremmande tillstââs att wara hans afnehmare, och thenne handell icke twingas. 6) thesslijkest kunde bonden ett

*) Lummelunds bruk, hvarest en Handelsman Christoffer Nyman bade masugn. Han kom tili Gotland 1649 och hade dâ der »Wante- fabrik. » Fick genom bref af d. 24 April 1650 Fors sa, Lummelunds, Bro och Ruthe Tmg i arrende. 1651 var jernbruket i gäng, ty ett fri- hetsbref för dettas skull tili Nyman af d. 20 Oct. s. â. förekommer. Genom Gen. Gouv. S. Bäaths Resolution af d. 6 April 1663 lemnades honom ytterligare förmaner tili Jernbrukets bättre fortsättande. Bland annat fick han pâ 6 ârs tid bruka och nyttja de tili bruket anslagne gärdar utan ränta eller afgift.godt partie biörkeweedh âhrligen till the fremmande för- yttra om uthtullens stegring sâdant icke hindrade .... 7) Till alle thesse wahrors uthförandlie hafwer Landtman- nen dragare nog och till öfwerflödh, ty een stoor myc- kenheet hästar gâ heela winteren uthe at thee bonden intet kâsta at födha, them thee ther till främmande för- sälja kunde.» 8) (Är Gotlänningen ej besvärad med In- quarteringar och Durchmarcher) —« Sâledes hafwer Gudh och naturen thetta landet medh mànga medell begâfwat, hwarigenom thet tili een serdeles förmögenhet wäll kom- ma kan, och heelt wäll mächta utgiöra sina âhrlige uth- lagor, men at een deel gârdar ähre alldeles ödhe, som hoosgaende Extract ") widare tillkienna gifwer, ther tili hafwe wij följiande ohrsaker befunnit, tlieraf somblige af mehra och thee andre af mindre werdhe skattas mage, doch lijckwäll hafwe the alle hulpit tili ödehemmnens ödeliggiande. 1) Tben swâre siukdom och Pestilentzie **) som Gudh för nagre âhr sedan thetta Landet hafwer we- let hemsökia medh, ta een stor myckenheet af Almoge gienom döden bortryckt ähr, att landet intill thenne dagh intet hafwer populeras kunnat och hafwer thenne conta- gion hoos Gottländningen ett rätt tillfälle at grassera, elfter som then helbregde för then inficerade intet sky plägar, 2) hafwer och förre Ahrens misswäxt och Saltets dyrheet eij ringa hulpit tili sombliges oförmögenheet och sedan pafölgde hemmanens öfvergifwande, 3) Förhöijningen uthi stoore Tullen hafwer och then fremmande een tijdh bârt âth afhâllit at kunna hambnarne besegla, och bon- dens grofwa wahror, som landet uthgifwer, eifter förre wahna afhempta. 4) Fogdernes försummelse, som bon- den tillätet at draga utlagorne pâ sigh, och sedan alt pâ een gângh uthtagit afhendandes bonden bâdhe oxe och koo, ähr och een stoor orsaak, föruthan andre greep som thee kunna hafwa föröfwat, I thet thee mehra upbu- rit, ahn bonden godt giort ähr, förandes honom mehra till rest än han skyldigh warit . . . at erfahra alia thee förre Fougders streck ähr mycket swârt, ty mäst alia Gotfc- landhs bonder weeta siälfwa intet at uthreeda sigh, utan thee hafwa Fougden lâtit taga hwad han fordrat och thet öfrige intet mehra effterfrâgat. 5) Thesslijkest ähr och

*) Saknas. **) Pesten omnämnes som grasserande pâ Gotland âren 1660, 61, 62 i ett bref af Olivecrantz. RiksArch.Àlmogen af Lendzmennen, them thee Dommare kalla, noogh tryekt blefwne, hwilke icke allenast medh Allmogen kiöp- slagat, uthan och them tillhâllet att giöra sigh arbete och tiänst, sampt genom hwariehanda greep sökt at giöra nâgon them närbelägen gârd öde pâ thet the honom mâge bruka kunna för grässgiäldh. 6) bârgarne uthi Wijsby hafwa bon- den ifrân langa, tijder tillbaka crediterai sine wahror och lâtit honom Ahr ifrân Âhr draga mehr och mehr skuld uppâ sigh in till thess ther uti är följgdt, at bonden ähr blefwen tillbunden altijdh medh sin Credition aliena at handla och när ta then skyllige medh döden afgângen är, hafwer bârgaren sigh hâllit widh gârden, att then succederade âbooen hafwer for skullden stàâ och then be- tala mâst, sa at then gielden manghen godli bonde haf- wer ruinerat, föruthan then höga wahrornes Stegringh, som bârgaren althijdh sigh till

ProFit och Bonden till skada hafwer brukat, 7) Hafwa eij heller Prästerne ringa hulpit och än dageligen hielpa till Allmogens förswagande, hwilket alt at upreepa här alt för widhlöfftigt wara skulle, uthan kan synas af the uthi bredden citerade bladh, huru bonden af Prästen tryckes, sa att ther af i Kortheet hemptas kan, att sombliga bonder, giöra uth mehra Ahr- ligen till Prästen ähnn till Höga Offwerheeten när alt wer- deras uthi Penningar, och somblige nästan sâ mycket, hwilket är för Landefeen öfwermâttan stoor gravation, i thet föruthan drifwa sombligé Präster handell medh bon- den och weeta mycket wäll att halla honom uti Contri- bution, brukandes äfwen, sâ well thee som Lendzmennen thet greepet at nyttia ödesgârden för grässgiäld,... 8) Sam- maledes mâste bönderne the öfwermâttan mânge Kyrckior wedh macht hâlla, som pâ thet lilla Landet ähre öfwer Nijtije St. ther af oftta hender att tree eller fyra bonder ош een Kyrkia ähro som thee underhâlla mâste. 9) Ähr och bondens Allmenna och egen lättja tili hans förderf een hufwudorsaak, ty intet wärck giöres af honom, ther han icke sin maakligheet uti sökt hafwer, som förfaren- heeten noogh uthwijsar, brukandes än tâ thessutom da- gen mästa deels half tili sitt arbeete. 10) Förderfwes bon- den mycket af thet goda lefwerne han dageligen wedh upfödes, ther han heller will gifwa penningar än sielfwa pertzelen, pâ thet han then samma förtära mâste. Thess- lijkast upgââr mycket weedh theras stoora bröllop barn- dop och begrafningar som hoos Gottlenningen mehr än uthi nâgon annor ohrt tili öfwerflödh inrijtat ähr, hwilkealle upräknade styckr ähro förnembste ohrsaken tili Gar- dâmes ödhe blifwande och Allmogens 'ofôrmôiïenheet, för- uthan andre skiäl af mindre werdhe ther then rijke bon- den uthöder then fattige och somblige alt for tijdigt bruka hampn kiörningar och lata âkerbruket blifwa tillbakars, sampt när Arfskifte hallas skall, mehna Arfwingarne thet wara een skyldighet at thee böre till bytet kalla Domina- ren then the sedan thet bäste af boodt gifwa, fast än för- râdet är ganska ringa, Wi.... hafwe nâgre särdeles för- ordningar giordt sa till at afskaffa thee styckien som All- hwilka Ödesgardernes uptagande hafwa einotstâdt, som förste ähr af oss upsatt een Stadga och underrettelse öf- wer Fougdernes förhallande emot Allmogen uthi ränthor- nes upbärande och theras thidelige infordrande, hwar weedh alfwarligen befalt ähr att thee» skola göra sin pligt. 2) «Förbudit alt grässgiälds bruuk somickie allenast Hemmanen eendells ödhe giordt uthan och förhindrat att thee äro uptagne och bebodde, hwar emoth och pa thet ödesgardarne Lijkwell icke alldeles förfalla matte och ägorna distraheras, skole thee pâ annat sätt afbergas.... 3) Ahr af oss een Instruction upsatt for nâgra deputera- de som emillan Staden Wijsby och Landet om theras âhrligen -tilltagande skulldh een fullkombligh Liquidation afFatta skole och thenne gamble oredan een gang afhielpa, och thes uthan förbudit, at ingen skall wara tillâtit medh bonden nâgon handell at drífwa, utan bárgarne aliena, hwilka och blifwer skyldigh sigh att rätta elfter thee Taxor, som uppâ begge sidors wahror af them sielfwe âhrligen slutas och belefwas Men thet Andelige Stândets för- hallande emoth Allmogen och then stoora rättigheet thee prsetendera hafwe wij intet wijdare oss understadt at röra ähn at wij sa wijda Allmogens Ahrbete ahngâr förord- nat hafwe, at ingen Präst mââ omehra af bonden fordra äu effter then förehningh som Ahr 1648 emillan Praste- skapet och Allmogen om then rättigheet som âhrligen prsesteras skall, upprättat ähr.... och endoch thenne förlijkningh om thet som Prästeskapet af Allmogen böör fordra, sâ sollenellement giordt ähr och thee â bade sijdor wäll medh till fredz warit, hafwa lijkwäll Preste- skapet een sâdan föreening öfwerträdt, kräfiandes mehra af Bonden än ther uthinnan them tillstââs, hwilket föröf- wande för än thet af Oss Prästeskapet förhâllet bleef haf- wa the söckt med skiäl at behaupta, inleggiandes tili Oss somee» skriift, hwar medh thee förmehna sigh bewijsa williaj att icke aüenast liafwa macht thet at fordra, soin oftabemälte förlijkning innehâller, uthan änta fast mehra och thet som icke eens finnes ther uthinnan nembt. Sâ- som nu icke uthan ähr at Prästerne pâ Gottlandh hafwa thee Gudhz tiänsten uppehâlla skole, och Manthalen som tili Kiörkorne gâ, fast ringa ähro. at uthi thee största för- samlingarne der som Predikas uthi Tree Kiörkor föga mehr an tiugu gârdar behâldne finnas, hwilke som Prä- sten .... underhalla mâste, hwarigenom Landet nu be- swäras, sampt ähr een stoor pâlaga, » derföre hemställde de Committerade tili Kongl. Maj:t om icke en del af de manga kyrkorna kunde ödeläggas, de fömämste endast vidmakthâllas, samt alla hemman belägne pâ en mil frân kyrkan räknas till samma socken, hvilket de ansâgo haf- va det goda med sig att i stället för några 40, srna och dâliga Pastorater, bildades tjugo goda och behâllna. De prestegârdar som efter da varande innehafvarens död skulle indragas, kunde Kongl. Maj:t ansia till underhâll ât Presteenkor. . . . «The stoore Boolagh» pâ Skattegâr- darne borde upphäfvas och Konungen stadga huru mânga fullvuxna karlar fingo finnas pâ en gârd. Om ej de fö- reslagna medeln tili ödehemmanens upphjelpande för- slogo, föreslas att en del af

de tyske bonder «som ifrân Kongl. Empterna sigh till Staden Ahrensburgh begifwit och nedersatt hafwa, tili Gotlandh transporteras kunde och them theeras frijheet gifwas ....

Om Wisby stad säges «at Wij effter wârt oförgrip- lige tycke ej wäll see kunna huru thenna Staden genom uthrijkes handell eller manufacturers inräthande skulle w, ra at förbättra, efter som then uthrikes Handelen är ther sâ godh som then Practiceras ma, när man anseer at Bârgerskapet allenast wandhla medh thet som Landt- mannen consumerar och âter retribuerar, ty Landet be- seglas nu rnycket af the fremmande soin áthskillige wah- ror tädan hempta och somblige bârgare hafwa egne Fahr- kâster, hwarmedh thee uthrijkes orter sökia, men tages ther afseende uppâ at nâgot nederlag pâ Gottland be- främias mâtte, hvilket ater tili andre Öhrter förföras och debiteras kunde, sä är Wijsby för thess Hampn skull ej legligit tili nâgon stoor handell emedan hampnen icke allenast är bâde swâr och farligh tili thess inlopp, utlian och sâ grund at smâ Fahrkâster, sâsom boyortar och mäst twenne Kyrkior ochSkuutor icke ter lasta kunna, medh mindre thee sigh uthi inloppet läggia skohla, eij heller är uthanföre nâgon an- kargrundh, utan een öppen redd . . . förthenskull eij heller Wijsby numehr till nâgon nederlagh och stoor handele Staadh tiänligh skattas kan, serdeles sedan begynt är Skeeph och Lastdragare at drifwa Handelen och Trans- portera wahrorne Ifran then eena ohrten till then andre, der lijka wäll Situationen af Gottlandh .... fordrar een godh nederlagz platz, Om nâgot nederlag annars pâ nâgon ohrt bequemeligen tillâtas nil, hwarföre wij om alle Land- zens Hampner een noga underrättelse fordrade» . . . . blef af alla « Slitöhainpn tili det bästa beskrifwen, reeste alltsâ till bemalte Ohrt pâ thet wij ährfara mâthe oт alle thee Commoditeter ther funnes" och funno "att Hamp- nen är ther helt godh, at pâ tre ställen säkert bâde in- och utseglas mâ och man sâledes ickie är bunden tili ett wäder aliena, utan kan medh âthskillelig wind bade uth- och inlöpa . . . är sä stoor at den säkert heela Ed. K. M:tz skiepz flotta begrijpa kan". De Committerade föresla der anläggandet afenstad. Vidare anse de, att Gotland ej är sâ passande för manufacturer som Osel, ty i sjelfva landet finnes litet som är tjenligt dertill; "det wigtigaste att omtala af waror nâgra huudar och skin som tili en temmelig myckenheet ârligen stiga, them at hereda och att garfwerier inrätta hafwer een benemdt Pollhammar *) som sigh detta uppâ tagit och är therföre medh Privile- gier förrsedd worden, men hafwer för medellösshect skull, ringa ther tili giordt". Vidare omnämnes "Skieppzbyg- geriet som Commiss. Reenstierna pä Gottlandh widh Slitö hambn begynt hafwer, hwilket oт han sâ fortfarer som han sigh förliuda lâther och begynnelsen giordt ähr, eij annars än nyttigt för Landet wara kan, för uthan thet goda som heela Ed. K. M:ts Rijkie af all Skieppzbygg- ning tillskyndas". Commissarierna funno ej att Gotland under Reenstiernas arrende var mera betungadt än under Drottn. Christinas "betiente disposition, ehuru wäll nâgre fââ orimligheeter sâ af för stoor tagen myndigheet, som elliest af Arrendatorens betiänte förelupne äro, hwilka nu äro rättade och effter möjeligheet förebyggde." Landtman- nen var snarare med Arrendatorn väl tilureds, men Magi- straten i Wisby hade genom âtskillige skriftehge punkter besvärat sig öfver Reenstierna, hvilka meddelades denne *) Denne Polhammar var fader tili vâr utmärkte Christoffer Pol- hem, som föddes i Wisby 1661.och hvarpâ han afgaf svar; de Comitterade ansâgo klago- punkterna vara af liten vigt, sökte dock i görligaste mâtto ställa Staden i dess önskan tillfreds.") Mot Gouv. Rib- bing hade de intet att anmärka eller klandra och hade Borgerskapet i Wisby begärt att fâ behälla honom än längre.

Bland de sexton sjelfva berättelsen vidfogade bi- lagorna fästa vi oss vid nâgra punkter uti "Resolution uppâ Hr Commissarien I. Reenstiernas sâsora Arrendators pâ Gottlandh inlagde puncter etc. Wisby den 20 Juli 1669. 10) Gouv. skulle tiilhalla Landsgevaldigern att vara Reenstj. behjelplig vid räntornas indrifvande; 13) Angâende skjuts- ningen ma R. ej, ifall bonden är trög och f örsumlig, sjelf utpanta, utan skulle det ske genom Gouv.; 14) Jordran- sakning skulle ârligen hâllas af Gouv. i sällskap med R. eller dennes ombud; 34) "Der som Hr Reenstiernas egne Betiänte wijd Skeppsbyggeriet sigh emot honom uthi nâ- gon mâtto förbryta, dâ ma han emot dem procedera som maneerligit är medh een rätt Huusdiciplin. »

*) Se Resolution pä Borgemestare och Rädhz sampt gemene Bor- gerskapetz i Wijsby inlagde pimeter. "Borgerskapet andrager at dem uthi Handell och Wandell, af Hr Reenstierna stoort intrâng skeer, i det han medh Präster, Domare, Borgare och Bonde effter sitt egit be- hag i grosz och uthi minut skall handla", derpa svarade de Comitterade, att sä länge Borgerskapet sig regulerar efter den Taxa, som ar frân är öfver varorna gjord blifver,

fick ej Reenstierna handla med bonden eller åtnjuta andra handelsrättigheter än andra främmande handlande, men om Borgarena bröto emot uppgjorde Taxan, skulle R. fa tillåtelse att fritt handla. Reenstierna förböds att utskeppa tjära, såsom han brukat fran Slite och Kapellshamn.

Tillägg tili sid. 8.

Archenholtz anför i Меш. d. Christine T. П. p. 89 ett Drott- ningens bref dat. Hamburg d. 7 Aug. 1666 till Gen. Gouv. Se- ved Bååt, deri hon nämner att Sr Adami bortarrenderat Ösel och Gotland till Momma, som erbjudit sig att årligen betala 21,000 Rdal. för Gotland och 20,000 för Ösel. Men Drottningen ansåg detta vara väl litet och ville hafva arrendesumman för Gotland ökad tili 25,000 Rd. och för Ösel tili 24,0 00 Rd. Anbudet för Öland var 17,000 Rd., men Drottn. ville hafva det förökadt tili 20,000 Rd.